

TURAN, Osman

olarak hazırlamıştır. Ancak ansiklopedinin yazı kurulu araştırmayı çok uzun bulmuş ve kısaltmasını istemiş, fakat kendisi kurulun bu isteğini reddetmiştir. Bunun üzerine madde Halil İbrahim Kafesoğlu'na verilmiş, bu durum Turan ile Kafesoğlu arasında uzun ve sert bir tartışmaya yol açmıştır. 2. *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (I-II, İstanbul 1969, 1978, 1979, 1980, 1983, 1993). Müellif bu eserde Türkler'in dünyaya hak, adalet, düzen ve barış getirmeyi amaçlayan dinî, millî, insanî ve destanî düşünce ve faaliyetlerini belgelere dayanarak suretiyle ortaya koymuştur. 3. *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul 1971, 1984, 1993, 1994). Malazgirt Zaferi'nin 900. yıldönümüne armağan olarak çıkarılan eser, Osman Turan'ın önemli çalışması olup Anadolu Selçuklu Devleti'nin bugüne kadar yazılmış en ayrıntılı tarihidir. Geniş ve sağlam bir kaynak temelinde oturan eserde müellifin görmediği ve kullanmadığı hemen hemen hiçbir kaynak kalmamıştır. 4. *Selçuklular ve İslâmiyet* (İstanbul 1971, 1980, 1993). Makalelerden oluşmaktadır. 5. *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi* (İstanbul 1973, 1980, 1993). Müellif bu son eseriyle *Selçuklular Zamanında Türkiye* adlı çalışmasını tamamlamıştır. Osman Turan Türk tarihinin sadece belirli bir dönemini araştırmakla kalmamış, geleceği inşa etme ve yönlendirme görevini de üstlenmiştir. Türk milletinin siyasî, dinî, sosyal ve kültürel meseleleriyle yakından ilgilenmiş, bu yazılarıyla geleceğe ışık tutmaya çalışmıştır. Onun fikir yazılarının büyük bir kısmı şu eserlerde toplanmıştır: *Gailetten Uyanalım!* (Ankara 1948), *Türkiye'de Manevî Buhran Din ve Laiklik* (Ankara 1964; İstanbul 1978, 1993), *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilâli* (Ankara 1964; İstanbul 1967, 1977, 1980), *Türkiye'de Siyasî Buhranın Kaynakları* (İstanbul 1969, 1979, 1994), *Türkler Anadolu'da* (İstanbul 1973), *Vatanda Gurbet* (İstanbul 1980), *Târihi Akışı İçinde Din ve Medeniyet* (İstanbul 1980, 1998).

Neşir ve Çevirileri. Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr* (Ankara 1944); "Selçuklu Devri Vakfiyeleri I, II, III" (*TTK Belleten*, XI/42 [1947]; XI/43; XII/45 [1948]); *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler* (Ankara 1954, 1984); *Türkiye Selçukluların Hakında Resmî Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar* (Ankara 1958, 1988); M. F. Grenard "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih" (*Ülkü*, XIII/74, XIV/79, XIV/80, XIV/

82, XIV/83, 1939-1940), *Selçuklular ve İslâmiyet* içinde de yayımlanmıştır (İstanbul 1980, s. 245-308); E. Cavaignac, *Tarihî Kronolojinin Esasları* (Ankara 1954).

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Kafesoğlu, "Türkiye'de Selçuklu Tarihçiliği", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan* (haz. İÜ Ed. Fak.), İstanbul 1973, s. 83-92; Mehmet Altay Köymen, "Prof. Dr. Osman Turan: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri", *Osman Turan, Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* içinde, İstanbul 1980, s. 13-36; a.mlf., "Osman Turan'ın Ardından", *Tercüman Gazetesi*, İstanbul 02.02.1978, s. 2; a.mlf., "Osman Turan", *TA*, XXXII, 1; M. Strohmeyer, *Seldschukische Geschichte und Türkische Geschichtswissenschaft, die Seldschuken im Urteil Moderner Türkischer Historiker*, Berlin 1984, tür.yer.; Nurdan Demirci, *Prof. Dr. Osman Turan'ın Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1993; Mustafa Kafalı, "Trabzon'un Yetiştirdiği Mümtaz Simâ: Prof. Dr. Osman Turan", *Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı, Bildiriler*, Trabzon 1999, s. 17-21; Ali Birinci, "Tarihçi Osman Turan: Bir İlim ve Şahsiyet Âbidesinin Hayat Hikayesi ve Eserleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri* (haz. Mithat Kerim Arslan v.dğr.), Trabzon 2002, I, 1-17; a.mlf., *Osman Turan*, Ankara 2003, s. 1-18, 34; Nevzat Topal, *Prof. Dr. Osman Turan: Hayatı ve Eserleri*, Ankara 2004; I. Melikoff, "In Memoriam Osman Turan", *Turcica*, XI, Paris 1979, s. 7-9; A. G. Savvides, "Mneme Palaioteron Anatoliston: In Memory of Past Orientalists I: Osman Turan (1914-1978)", *Journal of Oriental and African Studies*, V, Athens 1993, s. 120-121; Mehmet Öz, "Osman Turan'ın Tarih Metodolojisi", *TK*, sy. 424 (1998), s. 34-39; Recep Kılıç, "Osman Turan'a Göre Ahlâk ve Tarih İlişkisi", a.e., sy. 425 (1998), s. 34-42; Salim Koca, "Prof. Dr. Osman Turan", *Trabzon Türk Ocağı Bülteni*, VIII/1, Trabzon 1998, s. 13-16.

 SALİM KOCA

TURAN MELEK DÂRÜŞŞİFÂSİ

XIII. yüzyılın ilk yarısında
Sivas'ın Divriği ilçesinde
ulucamiye bitişik olarak inşa edilen
şifahâne
(bk. ULUCAMİ [Divriği]).

TURAN ŞAH

(توران شاه)

el-Melikü'l-Muazzam Şemsüddeve
Fahrüddin Tûrân Şâh
b. Necmiddin Eyyûb b. Şâdi
(ö. 576/1180)

Eyyûbiler'in Yemen kolunun kurucusu
ve ilk hükümdarı
(1174-1180).

Selâhaddin-i Eyyûbî'nin ağabeyidir. Kaynaklarda adı ilk defa Haçlılar'ın 546 (1151) yılında Türkmenler'e saldırması dolayısıyla geçer. Babası Ba'lebek hâkimi Necmed-

din Eyyûb tarafından Haçlılar'ın üzerine gönderilen Turan Şah onları mağlûp etti (Ebû Şâme el-Makdisî, I, 274-275). Nüred-din Mahmud Zengî, Turan Şah'ı Dimaşk şahneliğine tayin etti (550/1155); amcası Esedüddin Şirkûh el-Mansûr'un ölümünün ardından Selâhaddin-i Eyyûbî'ye destek olmak için Mısır'a gönderildi (564/1169). Aynı yıl Kahire'de Selâhaddin'e karşı Haçlılar'la iş birliği yapan Sudanlı askerlerle Ermeni askerlerinin isyanını bastırdı. Selâhaddin ağabeyine Saîd bölgesinde Kûs, Asvân ve Ayzâb'ın yanında Kahire çevresindeki bazı arazileri de iktâ etti. Turan Şah, Saîd bölgesinde karışıklık çıkaran bedevi kabileleri üzerine sefer düzenledi (566/1170). Daha sonra Nûbe kralının teşvikiyle isyan eden Zenciler'e karşı gönderildi (568/1173). Müstahkem Kasr-ı İbrîm'i ele geçiren Saint Mary Kilisesi'ni camiye çevirdi ve Nûbe seferinden büyük miktarda ganimetle döndü.

Zebîd hâkimi Abdünnebî'nin (Ebû'l-Hasan Ali b. Mehdî) Abbâsî halifesinin adını hutbelerden çıkararak istiklâli ilân etmesi ve Fâtımî taraftarlarının Yemen'de sürekli karışıklıklar çıkarması yüzünden Selâhaddin-i Eyyûbî, Turan Şah'ı Yemen'e gönderdi (Receb 569 / Şubat 1174). Turan Şah yol üzerinde önce Hicaz'ı ele geçirdi, ardından Yemen'e girerek Zebîd'i kontrol altına aldı ve Mehdîler'in hâkimiyetine son verdi; hutbeyi tekrar Abbâsî halifesi adına okuttu. Ardından bölgenin stratejik limanı Aden'i egemenliği altına aldı. Taiz, Ta'ker (Ta'kür) ve Cened kalelerine hâkim olan Turan Şah, San'a'yı da zaptederek bazı dağlık bölgeler hariç Yemen'in tamamında egemenlik kurdu. Böylece Eyyûbiler'in Yemen kolu ortaya çıkmış oldu (1174-1229). Turan Şah burada özel bir divan teşkilâtı kurdu. Yemen halkının gönlünü kazandı ve yerine nâibler bırakıp Dimaşk'a döndü (Zilhicce 571 / Haziran 1176). Selâhaddin-i Eyyûbî tarafından Dimaşk nâibliğine tayin edilen Turan Şah Dimaşk'a saldıran Kudüs Kralı IV. Baudouin ve Trablus Kontu III. Raymond karşısında Aynülcer mevkiinde yapılan savaşı kaybetti.

Kaynaklarda rahatına düşkün biri diye tanıtilen Turan Şah, devlet işleriyle yeterince ilgilenmemesi ve Haçlı saldırıları karşısında başarısız kalması üzerine çok geçmeden görevinden alındı. 574 (1178-79) yılında Ba'lebek kendisine iktâ olarak verildi. Ardından Selâhaddin'den İskenderiye'nin de kendisine iktâ edilmesini istedi. Muharrem 576'da (Haziran 1180) İskenderiye'de vefat etti. 1 veya 5 Safer'de (27 Haziran veya 1 Temmuz) öldüğü rivayet

edilir (İbn Hallikân, I, 307). Turan Şah'ın naaşı, kız kardeşi Sittüşşâm tarafından Dımaşk'ın Sûkusaruca semtinde bulunan Şâmiyyetü'l-Berrâniyye (Hüsâmiyye) Medresesi'nde inşa edilen türbesine defnedildi. Selâhaddin, Turan Şah'tan her zaman övgüyle bahseder ve onu kendine tercih ederdi (a.g.e., I, 306).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XI, tür.yer.; Bündârî, *Se-ne'l-Berki's-Şâmi* (nşr. Fethiye en-Nebrâvî), Kahire 1979, tür.yer.; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn* (nşr. İbrâhim ez-Zeybek), Beyrut 1418/1997, tür.yer.; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 306-309; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürûb*, I, 137-141, 155-185, 237-243; İbn Hâtîm, *es-Simţü'l-gâli's-semen fi ahbâri'l-mülûk mine'l-Ğuz bi'l-Yemen: The Ayyûbids and Early Rasûlids in the Yemen* (nşr. G. R. Smith), London 1974-78, I, 15-21; II, 27-47, 50-80; Ali b. Hasan el-Hazrecî, *el-Ükûdü'l-lü'lü'yye* (nşr. M. Besyûnî Asel), Kahire 1329/1911, I, 26-29; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/1, s. 73-74; M. C. Lyons – D. E. P. Jackson, *Salâdin: The Politics of the Holy War*, Cambridge 1984, s. 33, 35, 41, 60, 65, 102, 109-110, 129, 130, 136; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, İstanbul 1987, s. 54, 55, 59, 62, 73-74, 96, 262; Ahmed Fâiz el-Hımsî, "el-'Uzamâ'ü'llezî-ne düfînü fi Dımaşk ev mâtü fhâ", *el-Havliyyâtü'l-eşeriyyetü'l-'Arabiyyetü's-Sûriyye*, XXXV, Dımaşk 1985, s. 304; G. R. Smith, "Türânsâh b. Ayyûb", *El²* (İng.), X, 673; Abdülhamîd Murâdî, "Türânsâh", *DMB*, XVI, 348-349.

CENGİZ TOMAR

TURAYHÎ

(الطريحي)

Fahrüddin b. Muhammed
b. Ali et-Turayhî en-Necefî
(ö. 1085/1674)

İmâmiyye Şiası'na mensup
Necefli âlim.

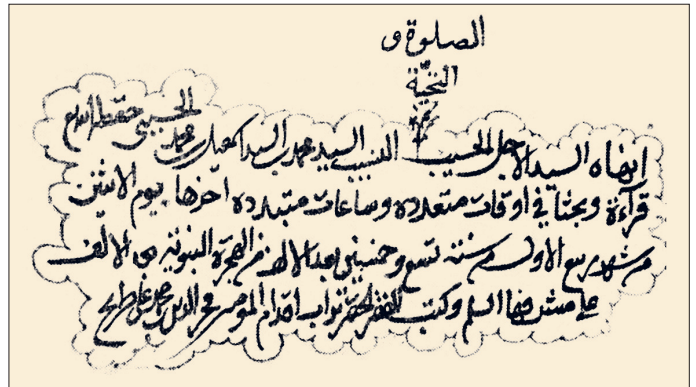
979'da (1571) Necef'te doğdu. Büyük dedesi Turayh b. Hafâci'ye nisbetle Turayhî diye anılır. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'le beraber şehid düştüğü belirtilen, ailenin soy ağacının dayandığı sahâbî Habîb b. Müzâhir el-Esedî'ye nisbetle Esedî, Kanûnî Sultan Süleyman'ın Irak seferine katılan askerlerinden Irak'ta yerleşmek isteyenler için ayrılan ve 1112 (1701) yılında Fırat'ın taşması sonucu sular altında kalan Rummâhiyye'ye nisbetle Rummâhî olarak da zikredilir. Bölgede ilme ve dine hizmetleriyle tanınan Turayhî ailesi, VI. (XII.) yüzyılın ortalarında siyasî baskılardan kurtulmak ve Hz. Ali'nin türbesine mücâvir olmak amacıyla Hille'den Necef'e göç etmiş, bir süre türbenin ve şehrin idaresiyle ilgili görev yapmıştır. Turayhî ilk eğitimini babasından ve amcası Muhammed Hüseyin'den aldı.

Ayrıca Muhammed b. Câbir en-Necefî, Şeyh Mahmûd b. Hüsâm el-Cezâirî, Şerefeddin Ali eş-Şüleştânî gibi âlimlerden çeşitli ilimler okudu. Öğrencileri arasında oğlu Safiyyüddin et-Turayhî, Allâme Hâşim b. Süleyman el-Bahrânî, Muhammed Bâkir el-Meclisî, Muhammed Tâhir eş-Şirâzî, Ni'metullah el-Cezâirî el-Müsevî, İnâyetullah el-Meşhedî gibi isimler bulunmaktadır.

Kûfe, Kerbelâ ve Kâzimiyye gibi yerleri ziyaret eden Turayhî 1062'de (1652) hac için gittiği Mekke'de bir süre Harem-i Şerîf'e, daha sonra Meşhed'de sekizinci imam Ali er-Rızâ'nın türbesine mücâvir oldu. Ardından Tûs ve İsfahan'a geçti; bir süre sonra Necef'e döndü. Seyahatlerini ömrünün sonlarına doğru kaleme aldığı *Mecma'u'l-bahreyn* için malzeme toplayarak değerlendirdi. Bu dönemde Kûfe Mescidi'nde itikâfa çekilerek ilim ve ibadetle meşgul oldu. Yaygın görüşe göre 1085 (1674) yılında Necef'in merkez kazalarından Hîre'ye bağlı Rummâhiyye kasabasının vefat etti, Necef'e götürülerek Turayhî Mescidi yakınına defnedildi. 1087'de öldüğü de zikredilmiştir. Şeyh Fahreddin et-Turayhî diye bilinen müellif tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimlerde yetkin bir âlim olduğu gibi şiir ve edebiyatla da ilgilenmiş, ayrıca ibadeti, takvâsi ve zühdüyle tanınmıştır. Gençlik yıllarında bir ramazan ayında kendisini Kûfe Camii'nde itikâf halinde gördüğünü söyleyen Mirza Abdullah el-İsfahânî onu dönemin en müttakisi olarak nitelendirir (*Riyâzü'l-ulemâ*, IV, 332). Âmilî de kendisinden fâzıl, zâhid, âbid, takvâ ehli, fakih, şair ve değerli bir zat diye söz eder (*Emelü'l-âmil*, II, 215). Turayhî muhtelif ilim dallarındaki eserleriyle XI. (XVII.) yüzyılda Necef'in ilim ve kültür hayatının canlanmasına önemli katkıda bulunmuştur. Şii fıkıh düşüncesine yeni bir şekil veren. Usûliyye'nin önemli temsilcilerinden Muhakkık el-Hillî ile devrin müceddidi kabul edilen talebesi Allâme İb-

nü'l-Mutahhar el-Hillî'nin akaid, fıkıh ve fıkıh usulüne dair eserlerine şerh ve hâşiyeler yazmış, ayrıca İmâmiyye'nin *Kütüb-i Erba'a*'sında geçen bütün rivayetlerin sahih olup yakın ifade ettiğini savunan, icthadı reddedip dinî hükümlerin tek kaynağı olarak imamların rivayetlerini esas alan Ahbâriyye'yi temellendiren ve bu yönüyle ekolün kurucusu kabul edilen çağdaşı Muhammed Emîn el-Esterâbâdî için reddiyeler kaleme almıştır.

Eserleri. Turayhî telif, şerh, hâşiye, telhis, tertip, tekmile ve reddiye türünde kırkı aşkın eser kaleme almış olup bunların önemli bir kısmı kayıptır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Mecma'u'l-bahreyn ve ma'la'u'n-neyyireyn*. Müellifin en meşhur eseri olan bu çalışma Kur'an ve hadislerdeki garîb kelimelerin izahına dair olup 1079'da (1669) İmam Ali er-Rızâ'nın türbesini ziyareti sırasında yazılmıştır. Eser garîb kelimelerin açıklanmasını aşan bazı ayrıntıların bulunması, bu arada birçok garîb kelime ihmal edilirken izahı gerekmeyenlere yer verilmesi, bazı hataları, tahrif ve tashihleri sebebiyle eleştirilmiştir. Çeşitli baskıları bulunan (baskı yeri yok [Tahran ?] 1293; Tahran 1379/1960) ve ilmi neşri gerçekleştirilen kitap (I-VI, nşr. Ahmed Ali el-Hüseynî, Necef 1378/1959-1386/1967; Tahran 1395/1976, 1988; Beyrut 1985; I-III, nşr. ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye, Kum 1414-1416) son olarak Ali Nidâl'in tashihleriyle yayımlanmış (Beyrut 2009), Mirza Mahmûd et-Tabâtabâî ve Seyyid Muhammed Murtazâ üzerine birer hâşiye yazmıştır (Âğâ Büzürg-i Tahrânî, VI, 191). 2. *Tefsîrû garîbi'l-Çur'âni'l-Kerîm* (nşr. Muhammed Kâzım et-Turayhî, Necef 1953; Beyrut 1986). 3. *el-Muntehab fi'l-merâşî ve'l-ħuṭab* (Tebriz 1321; Necef 1384; Kum, ts.; Beyrut 2003). Mâsum imamlarla Ehl-i beyt'in yaşadığı acıklı olayları, bilhassa Hz. Hüseyin'in şehâdetini dile getiren mersiye ve methiyelerden ibarettir. Yirmi bölümden (meclis) oluşan eserin "Fahriyye"

Turayhî'nin
el yazısından
bir örnek